

بسم الله الرحمن الرحيم

آشنایی با حرفه مددکاری اجتماعی

و  
بهارتهای گنج به افراد

محمد حسین مسعودی

سرشناسه : مسعودی، محمد حسین، ۱۳۶۵  
 عنوان و نام پدیدآور : آشنایی با حرفه مددکاری اجتماعی و مهارت‌های کمک به افراد / محمد حسین مسعودی  
 مشخصات نشر : تهران، نشر قانون، ۱۳۹۱.  
 مشخصات ظاهری : ۲۰۷ صفحه  
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۱-۲۴-۹  
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا  
 موضوع : مددکاری اجتماعی  
 موضوع : مددکاری اجتماعی - ایران  
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ م ۲۷۱۵ م / ۴۰ HV  
 رده بندی دیویی : ۳۶۱/۳۰۱  
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۹۰۸۱۱

## آشنایی با حرفه مددکاری اجتماعی و مهارت‌های کمک به افراد

مؤلف: محمد حسین مسعودی  
 ناشر: نشر قانون  
 ویراستار فنی: محمد موسوی خلیلی  
 ویرایش اول: بهار ۱۳۹۱  
 طرح روی جلد: کتابون مهرانی  
 شمارگان: ۱۰۰ نسخه  
 قیمت: ۶۵۰۰ تومان  
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۱-۲۴-۹

آدرس نشر قانون: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۶ آذر، روبروی  
 درب دانشکده فنی دانشگاه تهران، شماره ۲۴، طبقه دوم  
 تلفن: ۹۲-۹۰-۶۶۲۸۵۰۹۰  
 دورنگار: ۶۶۴۹۳۴۲۷

E-mail: info@ghanoonir.com  
 www.ghanoonir.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

هر گونه اقتباس از مطالب کتاب، همچنین استفاده از مطالب بدون

اجازه رسمی و کتبی مؤلف ممنوع است.

## فهرست مندرجات

|    |                                                                     |
|----|---------------------------------------------------------------------|
| ۹  | پیش گفتار.....                                                      |
| ۱۳ | فصل اول: تاریخچه مددکاری در جهان، ایران و اسلام.....                |
| ۱۳ | سیر تاریخی مددکاری.....                                             |
| ۱۶ | تاریخ مددکاری در جهان.....                                          |
| ۱۹ | تاریخ مددکاری در ایران.....                                         |
| ۲۰ | مددکاری در اسلام.....                                               |
| ۲۳ | فصل دوم: تعاریف، مفاهیم و استراتژیهای مددکاری اجتماعی.....          |
| ۲۳ | تعریف مددکاری.....                                                  |
| ۲۵ | مفاهیم عمده در مددکاری اجتماعی.....                                 |
| ۲۵ | ۱- مددجو.....                                                       |
| ۲۶ | ۲- مشکل.....                                                        |
| ۲۹ | ۳- مددکار اجتماعی.....                                              |
| ۳۲ | ۴- منابعی که در حل مشکل میتوانند مورد استفاده قرار گیرد.....        |
| ۳۳ | ۵- رفاه اجتماعی.....                                                |
| ۳۴ | ۶- تامین اجتماعی.....                                               |
| ۳۴ | ۷- خدمات اجتماعی.....                                               |
| ۳۵ | استراتژیهای مددکاری اجتماعی.....                                    |
| ۳۶ | سه دیدگاه اصلی مددکاری اجتماعی.....                                 |
| ۳۶ | ۱- دیدگاه آزادی خواه.....                                           |
| ۳۶ | ۲- دیدگاه محافظه کارانه.....                                        |
| ۳۶ | ۳- دیدگاه رادیکال.....                                              |
| ۳۷ | مدل حرفه‌ای (درخت دانش) مددکاری اجتماعی.....                        |
| ۳۸ | گرایشهای مددکاری اجتماعی ( کار با فرد) از نظر موضوعی.....           |
| ۳۹ | گرایشهای مددکاری فردی از نظر گروه‌های هدف.....                      |
| ۴۱ | فصل سوم: مراحل و فرایند مددکاری، انواع تشخیص و روش تحلیل مسائل..... |
| ۴۱ | مراحل مددکاری اجتماعی.....                                          |
| ۴۲ | فرایند مددکاری اجتماعی.....                                         |

|    |                                                  |
|----|--------------------------------------------------|
| ۴۲ | ۱- مطالعه یا جمع‌آوری اطلاعات                    |
| ۴۳ | ۲- تشخیص                                         |
| ۴۳ | ۳- تهیه برنامه کمکی                              |
| ۴۴ | ۴- اجرای برنامه کمکی                             |
| ۴۴ | ۵- ارزیابی برنامه‌های انجام شده                  |
| ۴۴ | ۶- پیگیری                                        |
| ۴۵ | فرایند حل مشکل                                   |
| ۴۷ | انواع تشخیص در مددکاری اجتماعی                   |
| ۴۷ | ۱- تشخیص پویایی                                  |
| ۴۷ | ۲- تشخیص پایینی                                  |
| ۴۸ | ۳- تشخیص سبب شناسی                               |
| ۴۸ | روش تحلیل مساله اجتماعی                          |
| ۴۸ | ۱- رابطه علت و معلولی                            |
| ۴۹ | ۲- کیفیت بروز مساله اجتماعی                      |
| ۵۰ | ۳- نمود مساله اجتماعی                            |
| ۵۱ | فصل چهارم: روشها، کارابزارها و مهارت‌های مددکاری |
| ۵۱ | روشهای مددکاری اجتماعی                           |
| ۵۳ | مقایسه سه روش اصلی مددکاری اجتماعی               |
| ۵۳ | ۱- از نظر هدف                                    |
| ۵۴ | ۲- از نظر مددجو                                  |
| ۵۴ | ۳- از نظر مشکل                                   |
| ۵۵ | ۴- از نظر کارابزارها                             |
| ۵۵ | ۵- از نظر تشخیص                                  |
| ۵۶ | ۶- از نظر برنامه‌ریزی (طرح کمکی)                 |
| ۵۷ | ۷- از نظر ارزیابی                                |
| ۵۸ | کارابزارها در مددکاری فردی                       |
| ۵۸ | ۱- بازدید منزل                                   |
| ۵۹ | - اهداف بازدید از منزل                           |
| ۵۹ | - نکات مهم پیش از انجام بازدید منزل              |
| ۶۱ | - نکات مهم در انجام بازدید منزل                  |
| ۶۴ | - نکات مهم پس از انجام بازدید منزل               |
| ۶۵ | - سوالات مورد توجه در بازدید منزل                |

|     |                                                                |
|-----|----------------------------------------------------------------|
| ۶۸  | ۲- مصاحبه                                                      |
| ۷۰  | - ساختمان مصاحبه                                               |
| ۷۵  | - دانش و اطلاعات مصاحبه‌گر                                     |
| ۷۵  | - هدفهای مصاحبه                                                |
| ۷۶  | - خصوصیات مصاحبه‌گر                                            |
| ۷۸  | - ارتباط در مصاحبه                                             |
| ۸۰  | - عواملی که باعث می‌شود مددجو دیگر به مددکار رجوع نکند         |
| ۸۱  | - چارچوب مصاحبه                                                |
| ۹۰  | - استفاده از واژه‌های خاص حرفه‌ای در مصاحبه                    |
| ۹۱  | - تلفیق نبرد شخصی و خود حرفه‌ای در مصاحبه                      |
| ۹۲  | - استفاده از طنز و شوخی در مصاحبه                              |
| ۹۳  | - رفتارهای کلامی و غیر کلامی در مصاحبه                         |
| ۹۳  | - موانع مصاحبه                                                 |
| ۹۴  | مهارت‌های مددکاری اجتماعی                                      |
| ۹۴  | ۱- مهارت خوب گوش کردن                                          |
| ۹۶  | ۲- مهارت سوال کردن                                             |
| ۹۷  | ۳- مهارت مشاهده                                                |
| ۹۹  | ۴- مهارت ارجاع                                                 |
| ۱۰۱ | فصل پنجم: ارزشها، اصول و منشور اخلاقی مددکاری                  |
| ۱۰۱ | ارزشهای اساسی مددکاری                                          |
| ۱۰۱ | ۱- حرمت مقام انسانی                                            |
| ۱۰۲ | ۲- اختیار و آزادی انسان (خود تصمیم‌گیری)                       |
| ۱۰۲ | ۳- برابری انسان‌ها در برخورداری از حقوق مادی و معنوی           |
| ۱۰۳ | ۴- مسئولیت فردی و اجتماعی                                      |
| ۱۰۳ | اصول مددکاری اجتماعی                                           |
| ۱۰۴ | ۱- اصل پذیرش                                                   |
| ۱۰۵ | ۲- اصل فردیت قائل شدن برای مددجو                               |
| ۱۰۶ | ۳- اصل رازداری حرفه‌ای                                         |
| ۱۰۷ | ۴- اصل رابطه حرفه‌ای                                           |
| ۱۱۰ | ۵- اصل مشارکت دادن مددجو در فعالیت‌های مربوط به حل مشکلات خودش |
| ۱۱۰ | ۶- اصل خودشناسی                                                |
| ۱۱۱ | منشور اخلاقی مددکاری اجتماعی                                   |

- ۱- مسئولیت اخلاقی مددکار اجتماعی نسبت به مددجویان..... ۱۱۱
  - ۲- مسئولیت مددکار اجتماعی نسبت به همکاران..... ۱۱۲
  - ۳- مسئولیت اخلاقی مددکار اجتماعی در محیط کار..... ۱۱۳
  - ۴- مسئولیت اخلاقی مددکار اجتماعی نسبت به حرفه مددکاری اجتماعی..... ۱۱۳
  - ۵- مسئولیت اخلاقی مددکار اجتماعی نسبت به جامعه..... ۱۱۳
- فصل ششم: اهداف، کارکرد و نقش‌های مددکاران اجتماعی..... ۱۱۵
- اهداف مددکاری اجتماعی..... ۱۱۵
- ۱- کمک مددکار به مددجو برای پی بردن به تواناییها و استعدادهای خود..... ۱۱۵
  - ۲- کمک مددکار به مددجو برای شناخت نسبت به نقاط ضعف و محدودیت‌های خود..... ۱۱۶
  - ۳- کمک مددکار به مددجو جهت تشخیص و شناسایی دقیق مشکلات تاثیر گذار در زندگی وی..... ۱۱۶
  - ۴- شناسایی منابع و سازمانها و نظامهای خدمات رسانی مرتبط با مشکلات و نیازهای مددجو و ایجاد هماهنگی جهت استفاده مددجو از منابع معرفی شده..... ۱۱۶
  - ۵- کمک مددکار به مددجو در جهت اولویت بخشی و طبقه‌بندی راه حلها..... ۱۱۷
  - ۶- آشنا کردن مددجو با مشکلات و محدودیت‌های سازمانهای حمایتی در جریان ارائه خدمات..... ۱۱۷
  - ۷- پیشگیری از بوجود آمدن مشکلات مشابه در زمانهای بعدی..... ۱۱۷
  - ۸- میانجیگری میان مددجو و محیط و اشخاص پیرامون وی..... ۱۱۸
- کارکردهای مددکاری اجتماعی..... ۱۲۰
- وظایف مددکاران اجتماعی مصوبه سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۱)..... ۱۲۲
- تفاوت کار مشاور با مددکار اجتماعی..... ۱۲۷
- تفاوت کار روانشناس با مددکار..... ۱۲۷
- مقایسه حرفه مددکاری با سایر حرفه‌های مشابه..... ۱۲۸
- فصل هفتم: رویکردهای مورد استفاده در مددکاری اجتماعی..... ۱۲۹
- الف: نظریات روانشناسی..... ۱۲۹
- ۱- رویکرد مراجع محوری راجرز..... ۱۲۹
  - ۲- رویکرد واقعیت درمانی گلاسر..... ۱۳۰
  - ۳- رویکرد رفتار گرایی..... ۱۳۲
  - ۴- رویکرد روانی- اجتماعی اریکسون..... ۱۳۴
  - ۵- رویکرد عقلانی عاطفی الیس..... ۱۳۷
- ب: نظریات جامعه شناسی..... ۱۳۹

|     |                                                                        |
|-----|------------------------------------------------------------------------|
| ۱۳۹ | ۱- نظریه کنش متقابل                                                    |
| ۱۴۰ | ۲- نظریه کارکردگرایی                                                   |
| ۱۴۱ | ۳- نظریه مبادله                                                        |
| ۱۴۱ | ۴- نظریه پدیدار شناسی                                                  |
| ۱۴۲ | ۵- نظریه ساخت گرایی                                                    |
| ۱۴۵ | فصل هشتم: مددکاری در دو حوزه عمده بهداشت روانی و آسیب‌های اجتماعی      |
| ۱۴۵ | بهداشت روانی و مددکاری اجتماعی                                         |
| ۱۴۸ | آسیب‌شناسی اجتماعی و مددکاری اجتماعی                                   |
| ۱۵۵ | فصل نهم: گزارش نویسی در مددکاری فردی                                   |
| ۱۵۵ | گزارش نویسی در مددکاری اجتماعی                                         |
| ۱۵۶ | فواید گزارش نویسی                                                      |
| ۱۵۶ | علل نارسایی گزارشهای مددکاری اجتماعی                                   |
| ۱۵۷ | انواع گزارشها در مددکاری اجتماعی                                       |
| ۱۵۷ | گزارش مددکاری فردی                                                     |
| ۱۶۳ | ضمایم                                                                  |
| ۱۶۳ | ضمیمه یک: دروس رشته مددکاری اجتماعی                                    |
| ۱۶۶ | ضمیمه دو: وظایف مددکاران اجتماعی در ارگانهای ارائه کننده خدمات مددکاری |
| ۱۶۶ | نقش مددکار اجتماعی در بانک                                             |
| ۱۶۸ | نقش مددکار اجتماعی در حوزه صنعت                                        |
| ۱۶۹ | نقش مددکار اجتماعی شرکت نفت                                            |
| ۱۷۲ | نقش مددکار اجتماعی زندانها                                             |
| ۱۷۳ | نقش مددکار اجتماعی در حوزه توانبخشی سازمان بهزیستی                     |
| ۱۷۴ | نقش مددکار در مراکز بازپروری زنان آسیب دیده اجتماعی بهزیستی            |
| ۱۷۵ | نقش مددکار در مراکز خانه سلامت دختران بهزیستی                          |
| ۱۷۵ | نقش مددکار در مراکز گروه همیار زنان سرپرست خانوار بهزیستی              |
| ۱۷۶ | نقش مددکار در مراکز بازتوانی و قادر سازی خانواده‌های تحت پوشش بهزیستی  |
| ۱۷۶ | نقش مددکار در مراکز ساماندهی کودکان خیابانی بهزیستی                    |
| ۱۷۷ | نقش مددکار در حوزه اجتماعی سازمان بهزیستی                              |
| ۱۷۸ | نقش مددکار اجتماعی در حوزه پیشگیری سازمان بهزیستی                      |
| ۱۷۸ | نقش مددکار اجتماعی در مراکز شبانه روزی سازمان بهزیستی                  |
| ۱۷۹ | نقش مددکار اجتماعی در مراکز درمان سوء مصرف مواد                        |

|                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------|-----|
| نقش مددکار اجتماعی در کمیته امداد.....                                | ۱۸۰ |
| نقش مددکار اجتماعی در بیمارستانها.....                                | ۱۸۱ |
| نقش مددکار اجتماعی در هلال احمر.....                                  | ۱۸۳ |
| نقش مددکار اجتماعی در روستاها.....                                    | ۱۸۳ |
| نقش مددکار اجتماعی در اداره امور رفاهی دانشگاه.....                   | ۱۸۴ |
| نقش مددکار اجتماعی در بنیاد شهید و امور ایثارگران.....                | ۱۸۵ |
| نقش مددکار اجتماعی در مراکز توانبخشی بیماران اعصاب و روان.....        | ۱۸۶ |
| نقش مددکار اجتماعی در مدارس.....                                      | ۱۸۷ |
| نقش مددکار اجتماعی در حوزه اجتماعی و فرهنگی شهرداری.....              | ۱۸۸ |
| نقش مددکار اجتماعی در کارگاهها و کارخانجات صنعتی.....                 | ۱۸۹ |
| نقش مددکار اجتماعی در کانون‌تربیتها و مرکز مشاوره و مددکاری ناجا..... | ۱۹۰ |
| ضمیمه سه: سوگندنامه مددکاری اجتماعی.....                              | ۱۹۲ |
| ضمیمه چهار: نمونه فرم‌های مددکاری.....                                | ۱۹۴ |
| منابع.....                                                            | ۲۰۳ |

## پیش‌گفتار

تو با خلق نیکی کن ای نیکبخت      که فردا نگیرد خدا بر تو سخت  
عبادت بجز خدمت خلق نیست      به تسبیح و سجاده و دلق نیست  
ره نیک مسردان آزاده گیر      چو اُستاده ای، دست افتاده گیر  
(حافظ)

در جهان صنعتی جدید، مشکلات اجتماعی بیش از حد گسترش یافته است، چراکه رشد جوامع صنعتی باعث تراکم جمعیت و در نتیجه پیدایش مسائل پیچیده‌تر اجتماعی شده است و همچنین به میزان اختلافات طبقاتی مردم افزوده است.

تغییرات سریع اجتماعی و تغییر الگوهای فرهنگی و برخورد و تضاد میان هنجارها و نقش‌های اجتماعی نیز در ایجاد و گسترش مسائل اجتماعی نقش عمده‌ای داشته است و به از هم پاشیدگی روابط متقابل اجتماعی نیز منجر گردیده است. بنابراین خانواده بعنوان یکی از نهادهای اجتماعی در عصر حاضر، به تنهایی نمی‌تواند به حل مشکلات اجتماعی افراد خانواده فائق آید، در نتیجه به یک نظام و سیستمی که دارای خدمات اجتماعی وسیعی باشد، نیاز است، بتدریج در همین راستا مراکز، موسسات خصوصی و دولتی پدید آمدند و به ارائه خدمات اجتماعی، رفاه اجتماعی و مددکاری اجتماعی اقدام کردند.

مددکاری یکی از رشته‌های علوم انسانی است که هم با عنوان مددکاری اجتماعی و هم تحت عنوان خدمات اجتماعی شناخته می‌شود. حرفه مددکاری اجتماعی در راستای ارتقای رفاه، در سطح جامعه از طریق ایجاد تغییرات اجتماعی، رفع مشکلات موجود در روابط انسانی و توانمندسازی، به انسان‌ها کمک می‌کند. این حرفه با بکارگیری تئوری‌های رفتار انسانی و تئوری‌های نظام‌های اجتماعی در جهت تحقق اهداف خود، سعی در مداخله در موقعیت‌هایی دارد که انسان‌ها، در آنها با محیط خود وارد تعامل می‌شوند.

پایه و اساس این حرفه، توجه به اصول و حقوق انسانی و عدالت اجتماعی است. این حرفه، قادرسازی انسان‌ها را برای توسعه استعدادهای آنها، مفهوم بخشیدن به زندگی و پیشگیری و ممانعت از کاهش و یا عدم کارایی را بعنوان اصلی‌ترین مأموریت خود تعریف نموده است.

مددکاری همان‌طور که از نامش پیداست یاری رساندن به نیازمندان است. یاری رساندن بدون چشمداشت به پاداش و یا حتی تشکر از سوی مددجو. امدادی از روی عشق به انسان‌ها و به هموعان. مددکار زمانی در کارش موفق خواهد بود که خدمتش را از روی عشق و علاقه عرضه کند و تنها در این صورت است که در کارش هرگز احساس خستگی نخواهد کرد.

مددکاری حرفه‌ای بسیار ارزش است، چون هدفش خدمت به انسان‌هاست. مددکار همراه با مددجو در حل مشکلات شرکت دارد و سعی می‌کند تا مددجو در جریان حل مشکل خود به بالاترین سطح خود اتکایی نبرد تا جایی که دیگر در حل مشکلاتش نیازی به مددکار به عنوان همراه نداشته باشد.

|                                        |                                    |
|----------------------------------------|------------------------------------|
| همه روز و روزه بودن همه شب‌نماز خواندن | همه ساله حج نمودن سفر حجاز کردن    |
| به مساجد و معابد همه اعتکاف جستن       | ز مناهای و ملاهی همه احتراز جستن   |
| نه تابه کعبه سرو پا برهنه رفتن         | دولت از برای لیک به وظیفه باز کردن |
| به خدا که هیچیک را ثمر آنقدر نباشد     | که به روی ناامیدی در بسته باز کردن |

این شعر بیانگر ارزش و اهمیت مددکاری و از شعرهای شیخ بهایی است. اگر به دستورات دین اسلام هم توجه کنیم چیزی جز معنای این شعر نیست و اسلام هم برای توجه به امور دیگران سفارشات بسیار کرده است.

نحوه ارائه خدمات در گذشته بدین صورت بود که (۱) کمک‌ها محدود بوده و فقط افراد خاصی می‌توانستند از این کمک‌ها استفاده کنند. (۲) کمک‌ها پراکنده و نامنظم بدون توجه به بازتوانی بوده؛ در گذشته فرد یا افرادی بنا به دلایلی معلول می‌شدند چون جامعه فاقد امکانات بود که بتواند به این افراد کمک کند تا بتوانند از نیروهای باقیمانده استفاده کنند، این افراد سربار خانواده یا جامعه می‌شدند. (۳) توجهی به ظرفیت و شخصیت افراد نمی‌شد، وقتی به افراد

کمک می‌شد، کسانی که بانی اینکار بودند چون تخصص نداشتند به ظرفیت و شخصیت انسان‌ها توجهی نمی‌کردند. (۴) تاکید به درمان بود تا پیشگیری، چون امکانات وجود نداشت پیشگیری صورت نمی‌گرفت. (۵) کمک گیرنده به کمک دهنده متکی می‌شد، هرگاه بنا به دلایلی فرد کمک کننده از دادن کمک‌ها متنفی می‌شد فرد کمک گیرنده متکی محض به او بود ولی در زمان حال

(۱) کمک‌ها بدور از هر گونه وابستگی و تعصب می‌باشد.

(۲) موسسات خدمات اجتماعی بوجود آمده‌اند که کمک‌های حرفه‌ای به افراد نیازمند ارائه می‌دهند.

(۳) تاکید بر توانبخشی است، هرگاه فرد یا افرادی به هر دلیلی معلول شوند جامعه امکاناتی را دارد که به این افراد آموزش بدهد تا بتوانند از نیروهای باقیمانده استفاده کنند تا سربار خانواده یا جامعه نشوند.

(۴) توجه به شخصیت و ظرفیت فرد می‌شود چون سرویس‌ها و خدمات توسط موسسات به افراد داده می‌شوند و افراد کمک کننده متخصص آن کار هستند. (۵) در حال حاضر پیشگیری و درمان توأم می‌باشد، چون در حال حاضر امکانات وجود دارد درمان لازم نیز همراه آن صورت می‌گیرد.

مهمترین مأموریت، قابلیت و چشم انداز مددکاری اجتماعی ارتقای مستمر کیفیت زندگی و توسعه شاخصهای سلامت اجتماعی است. برای مددکاری عشق لازم است: عشق به هموع، عشق به انسان و انسانیت، عشق به موطن عشق به.... مددکاری رشته‌ای است که از فعالیت در آن میتوان لذت برد؛ چون مددکاری خدمت به انسان و به عبارتی انسان‌های دردمند و مشکل دار و کسانی که خود نمیتوانند مشکل خود را حل کنند و نیازمند کمک مددکار است، البته لذت بردن نه از اینکه انسانی نیازمند کمک ما است بلکه لذت بردن از اینکه میتوانیم به او کمک کنیم تا توانایی‌های خود را بشناسد و قادر به حل کردن مشکل خود بشود یعنی وقتی یک مددکار میبیند که مددجوی او قادر شده تا با مشکلات روبرو شود و خود سعی در حل آن می‌کند از کار خود احساس لذت و رضایت می‌کند.

این کتاب برای دانشجویان رشته‌های مددکاری اجتماعی، خدمات اجتماعی، روانشناسی، جامعه‌شناسی و علوم تربیتی و همچنین برای علاقمندان و کارکنان شاغل در ارگانها و مراکز ارائه‌کننده خدمات مددکاری اجتماعی تألیف شده که سعی شده حتی المقدور مطالب جامع، مختصر، مفید و کاربردی در خصوص این حرفه با نثری روان و ساده بیان شود.

بر خود واجب میدانم که پس از حمد و سپاس فراوان از خداوند عزوجل، از تمام اساتید و پیشکسوتان این حرفه مقدس و همچنین از پدر و مادرم که عاشقانه سوختند تا روشنگر راهم و گرمابخش وجودم باشند، تشکر و قدردانی کنم.

در پایان از دوست عزیزم جناب آقای مراد برادران که با بیان پیشنهادها و توصیه‌های مهم و ارزنده مرا در تألیف کتاب حاضر یاری کرده و زحمات بسیاری را متقبل شده، خالصانه و صادقانه سپاسگذاری کنم.

از آنجایی که کتاب نمی‌تواند از هر حیث کامل و بدون اشکال باشد، لذا انتقادات و پیشنهادات شما خوانندگان محترم و گرامی می‌تواند در ارتقای کیفی کتاب موثر باشد.

Mh. maoudi65@yahoo.com